

SEPPÖ HENTILÄ PITKÄT VARJOT

MUISTAMISEN HISTORIA
ja POLITIIKKA

SILTALA

SEPPO HENTILÄ

PITKÄT VARJOT

MUISTAMISEN HISTORIA
ja POLITIIKKA

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ SILTALA - HELSINKI

Kolmas painos

© SEPPÖ HENTILÄ 2018

GRAAFINEN SUUNNITTELU MIKA TUOMINEN

ISBN 978-952-234-514-1

PAINETTU EU:SSA

Sisällys

ESIPUHE 7

HISTORIAPOLITIIKALLA ON VÄLIÄ 9

VIHAN HEDELMÄT 17

Mihin sotaan ja ketä vastaan? 18

Silkasta tappamisen ilosta 27

SYVENNYYS: "SAKSALAISTEN KOMENNOSSA OLI JOTENKIN TURVALLISEMPAA" 36

Sairaat jäsenet on leikattava pois! 37

Laittomuutta isänmaan nimissä 48

MUISTAMISEN VALKOINEN HEGEMONIA 59

Kuviteltu vapaussota 60

Jos ei miekalla, niin sitten kynällä 67

Vapaussodan muistokulttuuri loi valkoista Suomea 73

Punaisten uhrien muistaminen: kielletty! 79

SYVENNYS: VANDALISMIA PUNAISTEN HAUDOILLA 84

Kansakunnan hylkiöitä 85

VALKOISEN SUOMEN AMBIVALENSSI 99

Demokraattinen valtio autoritaarisessa yhteiskunnassa 100

Kansakunnan eheyttämisen ja sovinnon puolesta 108

Sosiaalista liennytyspolitiikkaa 113

”Tannerin tasavalta”? 117

”Työväen diktatuurivallan kautta” 130

Poliittinen leirikulttuuri 142

SYVENNYS: POLIITTISTA URHEILUA JA URHEILUPOLITIikkaA 148

VAPAUSSODAN OPIT VALKOISEN SUOMEN KÄYTÄNTÖINÄ 153

Isänmaan vartiossa 154

”Me teemme mitä tahdomme” 164

”Parempi isänmaallinen kapina kuin isänmaaton laillisuus” 170

Fasismista saa puhua 177

SYVENNYS: KANSAINVÄLINEN PUNAINEN: KIELLETTY! 187

Hiukan punamultaa vuoden 1918 haudoille 190

TALVISODAN HENGESTÄ VALKOISEN SUOMEN ALASAJOON 201

Talvisodan yksimielisyys sisällissodan
muistamisen funktiona 202

Välirauha jäi välirauhaksi 209

SYVENNYS: MIKSI TAMPEREEN VALLOITTAJA TÄHYILEE SELUSTASTA? 217

Jatkosota – ”kolmas vapaussotamme”? 221

Syyskuun 1944 välirauhansopimus lakkautti
valkoisen Suomen 226

Kommunistit hakevat hyvitystä 231

SYVENNYS: KORPIKOMMUNISMIN VERSOJA KANSANMÄELLÄ 237

VAPAUSSODASTA KANSALAISSODAKSI 243

Pentinkulmalta kaikkialle Suomeen 244

Jaakko Paavolaisen terroritutkimusten uraaurtavuus 253

Yhteinen ”kansallinen murhenäytelmämme” 257

SYVENNYS: ”VAKAUMUKSENSA PUOLESTA KAATUNEIDEN MUISTOLLE” 263

TIE TAMPEREELTA 269

Valkoisen miehen luurankokaapin avaus 270

SYVENNYS: SOTASURMAT-TIETOKANTA – KUNNIANOSOITUS KAIKILLE UHREILLE 277

Kun isoveli ei enää valvonut 279

Vapaussodan uuden tulemisen yritys 288

Kansakuntaa kalvava trauma – ei kai nyt sentään enää? 297

KUN SUOMI 100 -JUHLAAN SAAPUI KUOKKAVIERAS 304

LOPUKSI 310

Lähteet 311

Lähdeviitteet 328

Henkilöhakemisto 342

Esipuhe

Pyöreät tasaluvut eivät varsinaisesti tee historiaa, mutta ne aktualisoivat sen muistamista, eikä kyse ole aivan viattomasta prosessista. Suhteemme menneisyyteen ei ole ”vain historiaa”, vaan täyttä tätä päivää. Näin ollen se kuuluu olennaisesti myös Kalevi Sorsa -säätiön, tulevaisuuteen tähyävän yhteiskuntapoliittisen ajatuspajan ohjelmaan.

Kansan Sivistysrahaston asiamies Ulla Vuolanne otti joskus vuonna 2015 yhteyttä ja pyysi ideoita, miten Suomen sisällissotaa voisi käsitellä yhteiskunnallista sovintoa tukien ja rauhaa rakentaen. KSR:n hoitaman Tammisaari 1918 -rahaston jäljellä olevat varat oli mielekästä käyttää tuon kansallisen ja inhimillisen tragedian satavuotisen muiston merkeissä.

Pohdiskelin kirjaa, jonka itse kirjoittaisin – jos osaisin ja ehtisin. Sisällissodan kokemus ja lopputulos ovat ehdollistaneet monin tavoin itsenäisen Suomen valtasuhteita ja poliittista kulttuuria, määrittäneet sallitun ja kielletyn ja mahdollisen rajoja. Nuo pitkät varjot olisi hyvä piirtää yhdeksi laajakaariseksi analyysiksi.

Tiesin heti, keneltä se parhaiten luonnistuisi – jos hän ehtisi. Sain poliittisen historian emeritusprofessorin Seppo Hentilän tarttumaan aiheeseen, ja iloni oli moninkertainen, kun varovaisesti pyytämäni raportti kasvoi kunnon kirjan mittoihin. Sisällölliset valinnat lankesivat luonnollisesti yksinomaan tekijälle.

Parhaat kiitokseni Sepolle ja Ullalle sekä Kustannusosakeyhtiö Siltalalle, joka otti kirjan julkaisuohjelmaansa. Tarjotkoon se pohjaa yhtei-

sen menneisyytemme kenties kipeimmän kohdan ymmärtämiseksi, nyt kun Suomi siirtyy satavuotisen itsenäisyyden juhluvuodesta muistovuoteen 2018.

HELSINGISSÄ 17. JOULUKUUTA 2017

Mikko Majander

Kalevi Sorsa -säätiön toiminnanjohtaja

Historiapolitiikalla on väliä

”**O**len huomannut, että Suomessa ei kovin paljon puhuta sisällissodasta. Aion hieroa sitä ihmisten naamaan.” Näin räväkästi kuvasi aikomuksiaan syyskuussa 2016 Helsingin Sanomissa haastateltu Suomen Kansallisbaletin taiteellinen johtaja, tanskalainen Kenneth Greve. Hänellä oli tuolloin valmisteilla marraskuussa 2017 ensi-iltaansa tullut ”Kalevalanmaa”-niminen suurteos Suomen historiasta ja tulevaisuudesta. Tämän ”Suomi roo”-juhlavuoden merkeissä tuotetun balettispektaakkelin tarkoitus oli olla yhtä aikaa ”kiitosvirsi, ylistyslaulu ja tukkapölly Suomen kansalle”.¹ Juhlapuheissa historiaa luonnehditaan usein ylevästi ”kansakunnan muistiksi” tai ”elämän opettajaksi”, *magistra vitae*. Mutta olisiko historian oltava myös menneisyyden lääkäri tai peräti tuomari? Näitäkin rooleja ja professioita on viime aikoina historioitsijoille tyrkytetty. 1900-luvun kahden maailmansodan ja kahden diktatuurin, fasismin ja kommunismin, jälkeensä jättämien traumojen käsittelyssä on ollut historioitsijoille töitä enemmän kuin tarpeeksi. Historian tutkimustuloksilta odotetaan ehdotonta ja lopullista totuutta. Kun se on löydetty ja siitä on saavutettu konsensus, ajatellaan, että trauma purkautuu ja kiipeistä asioista tulee ”normaalia historiaa”, joka ei vaivaa meitä enää. Historiantutkimuksen siis toivotaan kykenevän käsittelemään kiistanalaista menneisyyttä niin tasapuolisesti, että rikkinäinen historiankuva eheytyy. Tässä historioitsijoille tarjotaan terapeutin virkaa. Erona on se, että psykiatrin sohvalle lepää kollektiivinen olio, jopa kokonainen kansakunta.²

Historian esityksillä on kaikkina aikoina ja kaikissa kulttuureissa ollut erilaisia legitimaatiotehtäviä. Historian ”totuuksiin” vedoten tekojaan ovat puolustelleet niin vallanpitäjät kuin vallankumouksellisetkin. Tarkasteltava ilmiö on yleismaailmallinen, ja sillä on upea saksankielinen nimikin: *Vergangenheitsbewältigung*. Termin suomentaminen sananmuokaisesti ”menneisyydenhallinnaksi” tuntuu ensi näkemältä houkuttelevalta, mutta lähemmin tarkasteltuna merkityksestä tulisi harhaanjohtava. Pikemminkin *Vergangenheitsbewältigung* tarkoittaa sitä, kuinka (vaikean) menneisyyden kanssa voidaan ylipäättään tulla toimeen niin, että päästään sen kanssa sinuiksi ja siten tavallaan ”hallitaan” sitä. Vaikeisiin asioihin tartutaan, niitä ei lakaista maton alle, vaan niitä koetetaan tutkia mahdollisimman avoimesti ja rehellisesti, niitä keinoja käyttäen, joita kriittisellä historian tutkimuksella normaalisti on käytössään.³

”Menneisyydenhallinnasta” alettiin puhua tiiviimmin vasta 1980-luvun Länsi-Saksassa. Saksalaisen historian tutkimuksen vähittäinen kypsyminen kykeneväksi kolmannen valtakunnan juutalaisvainojen, holokaustin, avoimeen käsittelyyn tuotti tärkeänä sivutuotteena uutta teoreettista käsitteistöä, jota on voitu soveltaa myös muihin kohteisiin. Prosessina ”menneisyydenhallinta” ei siis ole uusi, mutta 1900-luvun lopulla siihen tuli uusia ulottuvuuksia.

Kollektiivisten traumojen työstäminen on tunnustettu tärkeäksi useissa sellaisissa maissa, joissa on äskettäin vapauduttu väkivaltaisesta ja sortavasta poliittisesta järjestelmästä, ja sellaisia maitahan maailmassa riittää. Rikoksia ihmisyyttä vastaan, hyökkäyssotia, miehitysarmeijoiden julmuuksia siviiliväestöä kohtaan, korruptiota ja kollaboraatiota vihollisen kanssa, moraalisesti arveluttavaa poliittista toimintaa – kaikkea tätä 1900-luvulla, ”väkivallan luvutulla vuosisadalla”, jollaiseksi brittishistorioitsija Eric Hobsbawm viime vuosisadan nimesi, maailmassa tapahtui. Menneisyyden käsittelyssä käytettävien menetelmien kirjo vaihtelee virallisten tahojen rahoittamista tutkimusprojekteista oikeudenkäynteihin ja niin sanottuihin totuuskomissioihin.

Sitä tiedon aluetta, jolla ihmiset kohtaavat menneisyyden ja tekevät tiiliä sen kanssa, voidaan kutsua *historiakulttuuriksi*. Siihen sisältyvät kaikki

mahdolliset mekanismit ja areenat, joilla menneisyyttä koskevaa tietoa voidaan yhteiskunnassa tuottaa, välittää, esittää, kokea ja käyttää. *Historiapolitiikasta* puhuttaessa puolestaan tärkeitä ovat historian käyttöä ohjaavat intressit ja tavoitteet, historiakulttuurissa kyse on enemmänkin historian käytön foorumeista ja historiankäsitelyssä niiden käyttöä ohjaavista ja aktivoivista arvostuksista. Historiapolitiikka on siis selvästi tietoista, intentionaalista ja aktiivista toimintaa, historiankäsitelykset voivat olla myös tiedostamattomia ja passiivisia.

Kylmän sodan päättymisen jälkeisessä maailmassa historiakulttuuria, historiapolitiikkaa ja laajemmin *historian läsnäoloa* koskeva tutkimus nousi maailmalla huikeaan suosioon. Nousu ei jäänyt pelkäksi akateemiseksi muoti-ilmiöksi, vaikka sellaisiakin piirteitä siinä myös oli. Kiinnostus levisi Suomeenkin. Meillä, samalla tavalla kuin muuallakin, mielenkiinto kohdistui tutkimukselta katveeseen jääneisiin kysymyksiin tai suoranaisiin kipupisteisiin, joita löytyi erityisesti Suomen 1900-luvun sodista. Silloin alettiin puhua traumojen purkamisesta historiantutkimuksen keinoin, ja katse kääntyi ensimmäiseksi vuoteen 1918.

Sisällissota ei jättänyt jälkiään vain ihmisten muistiin. Se muovasi Suomesta uudenlaisen yhteiskunnan, jota on totuttu kutsumaan valkoiseksi Suomeksi. Vuoden 1918 asenteet, kokemukset, käytännöt ja menettelytavat tunkeutuivat yhteiskunnallisiin instituutioihin, oikeudenkäyttöön, politiikkaan, koulutukseen, työelämään, tieteisiin ja taiteisiin – aivan kaikkialle.

Valkoisen Suomen instituutioiden, esimerkiksi suojeluskuntien, lapuanliikkeen tai politisoituneen oikeudenkäytön myötä sisällissota tavallaan jatkui; se vahvisti vanhoja traumoja ja synnytti uusia. Toisaalta eräät sisällissodan jälkeen toteutetut suuret yhteiskunnalliset uudistukset, kuten kunnallinen äänioikeus, uskonnonvapaus, oppivelvollisuus, torpparivapautus ja 1920-luvun alun maareformit olivat omiaan eheyttämään yhteiskunnallisia vastakohtia ja purkamaan traumoja.

Sisällissodan kaltainen yhtäkkinen ja syvä kriisi vaikutti yhteiskunnassa maanjärjestyksen tavoin. Kohdennan tarkasteluni tuon kriisin ai-

heuttamiin jälkijärestyksiin niin pitkälle kuin niitä riittää. Ne ovat muo-
vanneet Suomea ja sen poliittista kulttuuria mielestäni syvemmältä ja pi-
tempään kuin mikään muu kansallisen historiamme yhteinen kokemus.
Joku voisi hyvin perustein väittää, että ilman muuta talvi- tai jatkosodan
vaikutukset ovat olleet vieläkin rajumpia kuin vuoden 1918. Valitettavas-
ti historian tutkimuksen keinot eivät riitä ratkaisemaan sitä, kumpi krii-
si, sisällissota vai viime sodat, kouraisi Suomea syvemmältä.

Lupausta traumojen käsittelystä käytetään yhä vuotta 1918 käsittele-
vien viihde- ja kulttuurituotteiden, elokuvien ja kirjojen myyntipuhees-
sa. Itse en tälle kirjalle tällaista lupausta anna. Tutkin sisällissodan julki-
sen muistamisen historiaa – ja tarkemmin: tuosta muistamisesta jo sa-
dan vuoden ajan julkisuudessa käytyä poliittista kamppailua. Rajaukseni
avainsana on julkinen. Toisin sanoen en tässä tutkimuksessa aseta ky-
symystä siitä, miten yksityiset ihmiset, perheet, suvut tai muut yhteisöt
käsittelivät vuoden 1918 kokemuksia tai siitä, millaisia muutoksia sisäl-
lissodan muistamisessa yksityisellä tasolla ylipäätään tapahtui.

Kuvaan julkisen muistikamppailun etenemistä rengasmaisina aaltoi-
na, jotka laajenevat tasaisesti tyynen lammen pinnalla sen jälkeen kun
putoava kivi on veden pintajännityksen rikkonut. Tutkimukseni seuraa
rengasmaisia aaltoja päättyen siihen, missä niiden vire kokonaan hä-
viää. Tarkennan vielä: *Luon tässä kirjassa katsauksen siihen, miten vuo-
den 1918 kokemukset muovautuivat, uusintuivat ja purkautuivat, sekä sii-
hen, millaisina jatkumoina sisällissodan asetelmat kantautuivat myöhem-
pään yhteiskuntaan.*

Vuosien 1917–1918 tapahtumat kuuluvat Suomen historian tutkituim-
piin. Historioitsija Juha Siltala tuskaili vuonna 2009 ilmestyneen kir-
jansa *Sisällissodan psykohistoria* esipuheessa: ”Miksi enää jauhaa Suomen
historian tutkituinta aihetta?”⁴ Kirjamarkkinoilla Suomen sisällissota
on kiihtynyt sitä mukaa kuin siitä on ajallisesti etäännytty. Siltala puhui
jopa ”1918-teollisuudesta”, jota on markkinoitu joka kerta sillä, että vas-
ta nyt asiasta saa ja voi puhua kiihkottomasti.

Jonkinlaista osviittaa siitä, miten laajaksi sisällissotaa käsittelevän kir-
jallisuuden volyymi on paisunut, saa tekemällä asiasanahakuja Suomen

arkistojen, kirjastojen ja museoiden yhteisestä Finna-tiedonhakupalvelusta.⁵ Digitaaliseen haaviin tarttuu materiaalia yli sadalta aineistojen tallentajalta. Kun erityisesti historiakirjallisuutta haetaan, Suomen sotia 1918, 1939–1940 ja 1941–1944 tarkoittavat hakusanat tuottavat odotetusti kaikkein runsaimman sadon. Sekä jatkosota (4 022 nimekettä) että talvisota (3 327) hakkaavat vuoden 1918 sodan, mutta eivät enää, jos lasketaan yhteen sodan eri nimitykset, kansalaissota (2 404), sisällissota (1 709) ja vapaussota (972). Lukuihin sisältyy kaikki se kirjallisuus, joka on luokiteltu tietokantoihin edellä mainituilla asiasanoilla, olipa kyse tutkimuksesta, muusta tietokirjallisuudesta tai fiktiosta.

Sisällissodan tematiikkaa on käytetty paljon myös kaunokirjallisuuden, kuvataiteen, musiikin ja elokuvan aineksena. Vuonna 2008 ilmestynyt *Sisällissodan pikkujättiläinen* luettelee yli 200 kaunokirjallista teosta, joissa vuoden 1918 tapahtumat toimivat kerronnallisena viitekehysenä. Aihetta käsittelevän kuvataiteen, elokuvan tai musiikin määrää ei liene kukaan yrittänyt laskea.

Käytän tässä kirjassa hyödyksi ensisijaisesti sisällissotaa käsittelevää tutkimusta ja muuta kirjallista aineistoa, pamfletteja, muistelmia ja julkaistuja päiväkirjoja. Kaunokirjallisuuden olen paria poikkeusta lukuun ottamatta joutunut jättämään rajaukseni ulkopuolelle. Se vaatisi ihan oman tutkimuksensa ja kirjallisuudentutkimuksen ekspertisin hallintaa. Sisällissodan julkisen muistikamppailun ylivoimaisesti laajin areena olisi tietenkin sanoma- ja aikakauslehdistö, mutta sen analysointiin sadan vuoden ajalta eivät yhden miehen voimat riitä. Korostettakoon vielä, ettei tämä kirja ole vuoden 1918 sisällissotatutkimuksen historiografia, vaan pätevimmän ja uusimman tutkimuksen tuloksista nautiskeleva, tutkimuksen reunaehtojen puitteissa liikkuva esitys sisällissodan muistamisesta käydystä poliittisesta kamppailusta.

Tutkimus- ja muun kirjallisuuden käyttö on dokumentoitu lähdeviitteissä ja -luettelossa. Haluan tunnustaa velkani viidelle tutkijalle, joiden tuloksia olen tässä työssä kaikkein eniten hyödyntänyt. He ovat Jaakko Paavolainen, Ulla-Maija Peltonen, Aapo Roselius, Marko Tikka ja Heikki Ylikangas.

Jaakko Paavolaisen teokset punaisesta ja valkoisesta terrorista mursivat 1960-luvun lopulla viimein sen jo kovasti ruostuneeksi käyneen lukon, joka oli pidätellyt sisällissodan akateemista historian tutkimusta puolen vuosisadan ajan. Ulla-Maija Peltonen nousi 1990-luvulla suomalaisen muistitutkimuksen kärkeen teoksillaan, joissa hän ensimmäisenä hyödynsi monipuolisesti vuodesta 1918 eri tahoilla koottuja muistitietoaineistoja. Heikki Ylikangas pohjusti *Tie Tampereelle* -kirjallaan sisällissotatutkimuksessa aivan uuden vaiheen. Hänen inspiroimansa ”Suomen sotaurmat 1914–1922”-projekti koulutti vuoden 1918 tutkimukseen uuden tutkijapolven.

Aapo Roselius tarttui 2000-luvun alussa Ylikankaan esittämään haasteeseen ”valkoisen miehen taakan” riisumiseksi. Roselius selvitti, kuinka valkoinen Suomi rakennettiin vapaussodan tuloksista ja lähti jäljittämään ”valkoisia murhamiehiä”. Marko Tikan teokset kevään 1918 kenttäoikeuksista ja sisällissodan jälkeisistä ”valkoisen hämärän” vuosista ovat alan perustutkimuksina urauurtavia.

Aivan kuten veteen heitetyn kiven aiheuttamat aallot ovat aluksi vahvimmillaan ja sitten hiljalleen heikkenevät, on tämänkin kirjan tarkastelu tiheintä sisällissotaa seuranneiden kahden vuosikymmenen ajalta. Marraskuussa 1939 suomalaisen todellisuuden keskelle putosi sen pintajännityksen rikkoen uusi kivi: talvisota. Uuden kriisin aiheuttamat aallot vaimensivat sisällissodan pintaväreilyä, mutta eivät ne se sitä kokonaan tukahduttaneet. Vuonna 1918 tappion kärsinyt punainen osapuoli sai ensi kertaa suunvuoron, ja vähitellen 1960-luvulla tuli myös objektiivisuuteen pyrkivän tutkimuksen aika.

Seuraava molskahdus, joka rikkoi suomalaisen historiatietoisuuden pintajännityksen, oli Neuvostoliiton hajoaminen 1990-luvun alussa. Suomessa tuon molskahduksen historiapolitiittiset vaikutukset eivät edenneet yhdensuuntaisesti vaan panivat liikkeelle pikemminkin ristiaallokon. Monet niistä vuoden 1918 sisällissodan luoman valkoisen Suomen arvoista, jotka oli vaiennettu syyskuun 1944 välirauhansopimuksessa, nostivat päätään ja vaativat jonkinlaista rehabilitaatiota. Niistä sitkeähenkisimmäksi muodostui kiistely vuoden 1918 sodan nimes-

tä. 1960-luvulla vakiintunut konsensushakuinen nimitys kansalaissota jäi kiistassa väli- rauhaksi, kun 1990-luvun ristiaallokossa vapaussota teki näyttävän comebackin. Samaan aikaan kuitenkin enin osa tutkijoista ja mielipidekyselyjen mukaan myös kansalaisista alkoi totutella käyttämään käsitettä sisällissota.

Kun suomalaisesta yhteiskunnasta ja poliittisesta kulttuurista haetaan jo sata vuotta sitten tapahtuneen kriisin muistijälkiä, on tärkeää huomata, että nuo jäljet ovat saattaneet muuntua sellaisiksi, ettei niitä välttämättä lainkaan koeta sisällissodan jäljiksi. Ovatko sellaisia esimerkiksi ryssäviha tai Suomessa erityisen pitkään vaikuttanut punaväriin kokeminen poliittiseksi? Tämäntapaiset muistamisen aallonväreet kiinnostavat minua erityisesti. Mutta kyllä niitä aivan välittömiäkin järjestyksiä vielä koetaan. Tällainen oli huhtikuun lopulla 2017 puhjennut niin sanottu juhlarahakohu. Aiheen siihen antoi Suomen Rahapajan tilaaman Suomi 100 -juhlarahasarjan kuvavalinta. Taiteilija oli ottanut Suomen itsenäisyyden alkuvuosista kertovan kolikon aiheeksi teloituskuvan vuodelta 1918. Vaikka mielipiteen esittäminen käy nykyään sosiaalisessa mediassa vaivattomasti, tuli iltapäivällä 25.4.2017 juhlarahasta puhjennut somemyrsky ihan puskista. Se oli ohi kolmessa tunnissa. Minulta pääsi yhtä pitkä helpotuksen huokaus; en sittenkään ollut kirjoittamassa kirjaa ihan turhasta aiheesta, vaikka tuon suuntaisia epäilyksiä oli välillä mieleen hiipinytkin.

VUODEN 1918 SISÄLLISSODAN MUISTAMISEN HISTORIA JA POLITIikka

Sisällissodan kaltainen yhtäkkinen kriisi vaikutti yhteiskunnassa maanjäristyksen tavoin. Sota ei jättänyt jälkeensä vain kuolemaa ja katkeria muistoja, vaan se muovasi Suomesta uudenlaisen maan. Ilman punakapinaa ja sisällissotaa ei olisi tullut saksalaissuuntausta eikä kuningasseikkailua, suojeluskuntia eikä lapuanliikettä, ei oikeistodiktatuurin partaalla horjuvaa valkoista Suomea.

Tässä kirjassa seurataan sisällissodan aiheuttamia jälkijäristyksiä niin pitkälle kuin niitä riittää. Ne ovat muovanneet Suomea ja sen poliittista kulttuuria syvemmältä ja pitempään kuin mikään muu kansallisen historiamme yhteinen kokemus.

92 - ISBN 978-952-234-514-1

www.siltalapublishing.fi

9 789522 345141